

Beslisnota voor het college

Datum 13 september 2022

Embargo tot 30 november 2022

Openbaar

Onderwerp	Starten procedure tot aanwijzing als gemeentelijk monument: Wederopbouw (1940-1965)
Versienummer	V 1.2
Portefeuillehouder	Monique Schuttenbeld
Informant	Henry Kranenburg
Afdeling	Beheer, Erfgoed en Gebouwen
Telefoon	(038) 498 2465 / (06) 12143449
Email	HL.Kranenburg@zwolle.nl

Financiële gevolgen

Betreft doel	6.1.4 We onderzoeken en koesteren het Zwolse erfgoed en zetten het in als één van de leidende en inspirerend thema's bij ruimtelijke ontwikkelingen
Begroting wijzigen	Nee
Dekking ten laste van	-

Parafering

datumparaaf

Afdelingshoofd
Jeannette Breen
Portefeuillehouder
Monique Schuttenbeld

Raad

- ☐ Informatienota voor de raad
- ☐ Opinienota voor de raad
- ☐ Beslisnota voor de raad
- ☐ n.v.t.

Bijlagen

1. Rapport 'De wederopbouw in Zwolle 1940-1965, overzicht en waardering van het ruimtelijk erfgoed' (Het Oversticht, 2013);
2. Rapport 'Top 25 potentiële wederopbouwmonumenten (1940-1965) gemeente Zwolle (Het Oversticht, 2014);
3. Aanvraag gemeentelijke monumentenstatus Thorbeckegracht 19/20;
4. Quickscan waardebeoordeling Thorbeckegracht 19/20;
5. Vermeerstraat 42/Burgemeester Drijbersingel 11-13 dr. Itardschool, cultuurhistorische analyse met waardenstelling en quickscan;
6. Selectiecriteria.

Ontwerp besluit

Het college besluit:

- 1 Het proces zoals aangegeven onder paragraaf 1.7 van deze nota voor het thema ruimtelijk gebouwd erfgoed uit de wederopbouwperiode (1940-1965) op te starten om te komen tot een representatieve gemeentelijke monumentenlijst waarop de verschillende tijdperiodes en bouwstijlen evenwichtig zijn vertegenwoordigd;

Datum 13 september 2022

- 2 Een procedure tot aanwijzing als gemeentelijk monument conform de Erfgoedverordening Zwolle 2010 op te starten voor reeds door de eigenaar ingediende verzoeken tot aanwijzing: Thorbeckegracht 19/20 en Burgemeester Drijbersingel 11 (dr. Itardschool).

Collegebesluit d.d.:

- ☐ Conform
- ☐ Gewijzigd
- ☐ Aangehouden
- ☐ Teruggenomen

Datum 13 september 2022

Inleiding

In Zwolle staan veel bijzondere historische gebouwen. Een deel daarvan is aangewezen als monument. Een deel nog niet, terwijl er wel sprake is van aanwezige monumentale waarden. Daarom is, in vervolg op een initiatiefvoorstel vanuit de gemeenteraad, besloten een meerjarig project te starten om de lijst met gemeentelijke monumenten uit te breiden tot een representatieve gemeentelijke monumentenlijst. Dit gebeurt themagewijs. De monumentenlijst bestond hoofdzakelijk uit monumenten van 'jongere bouwkunst' (periode 1850-1940). De inventarisaties richten zich daarom op de periodes waaruit nog nauwelijks of geen gemeentelijke monumenten zijn aangewezen, zoals de periode tot 1850, het Interbellum (1915-1940) of Post-65, of op specifieke thema's zoals historische winkelpuien of boerderijen. Inmiddels zijn de topresultaten van laatmiddeleeuwse panden vanuit het grootschalig bouwhistorisch onderzoeksproject (2009-2016) in de binnenstad en het bouwhistorisch onderzoek 'Onder de Pannen' (2001) in 2018 aangewezen als gemeentelijk monument. In 2019 gevolgd door diverse objecten uit de periode van het Interbellum, de tijdspanne van de Eerste Wereldoorlog tot de Tweede Wereldoorlog (1915-1940). Vanwege de coronapandemie zijn de vervolghema's van het meerjarig aanwijzingsproject stilgelegd.

Van inventarisatie naar monument

In deze beslisnota wordt voorgesteld om een proces op te starten om de (top)resultaten van de inventarisatie van gebouwen periode van Wederopbouw aan te wijzen als gemeentelijk monument. Daarvoor worden processtappen (paragraaf 1.7) voorgesteld. Ook wordt voorgesteld om een procedure tot aanwijzing als gemeentelijk monument conform de Erfgoedverordening Zwolle 2010 op te starten voor twee gebouwen. De eigenaren van Thorbeckegracht 19/20 en Burgemeester Drijbersingel 11 (dr. Itardschool) hebben verzocht om de panden de status van gemeentelijk monument toe te kennen. De panden hebben voldoende waarde om hiertoe te besluiten.

Beoogd effect

Het opstarten van een proces om de (top)resultaten van objecten uit de periode van de Wederopbouw (1940-1945) aan te wijzen als gemeentelijk monument. Dit heeft als doel: het duurzaam instandhouden van belangrijke cultuurhistorische en monumentale waarden.

Argumenten

1.1 Inventarisatie en aanwijzing om leemtes in de gemeentelijke monumentenlijst op te vullen

Gemeentelijke monumenten zijn gebouwen of andere objecten die van lokaal of regionaal belang zijn en door de gemeente worden aangewezen.¹ Toen de gemeente Zwolle vanaf het midden van de jaren 80 van de vorige eeuw gemeentelijke monumenten aanwees, richtte het beschermingsbeleid zich op de zogeheten 'jonge bouwkunst' uit de periode 1850-1940. Dit is verklaarbaar omdat de rijksmonumenten (dit zijn gebouwen of andere objecten die van nationaal belang zijn en door het Rijk worden aangewezen) in die tijd uit de periode tot 1850 dateerden. De Zwolse gemeentelijke monumentenlijst bestond daardoor hoofdzakelijk uit monumenten van deze 'jongere bouwkunst', veelal uit de periode van circa 1850-1910. De lijst omvatte veelal de bouwstijlen neorenaissance, eclecticisme en jugendstil. Dit betreft een relatief beperkte periode met een relatief beperkt aantal bouwstijlen.

¹ Het is een misverstand dat dit slechts monumenten in gemeentelijk eigendom betreft.

Datum 13 september 2022

1.2 Wederopbouw: woningnood, optimisme, vooruitgang en vernieuwing

De architectuur en stedenbouw uit de periode 1940-1965 vertegenwoordigen een belangrijke ontwikkeling in de Nederlandse en Zwolse geschiedenis. Na de Tweede Wereldoorlog heerste er woningnood. Naast herstel van oorlogsschade nam de vraag naar woningen door de bevolkingsgroei enorm toe. De woningnood werd tot 'Volksvijand nummer 1' verklaard. Het is een periode van schaarste maar ook van optimisme en vernieuwing. Kenmerkend voor deze naoorlogse jaren is de introductie van nieuwe materialen, nieuwe verkavelingspatronen en een nieuwe wijkopbouw met veel groen en ruimte. De architectuur uit deze periode kenmerkt zich door een nieuwe kijk op wonen: woningen waarin licht en lucht de ruimte krijgen en door het gebruik van nieuwe materialen, zoals beton, kunststeen en prefab elementen. Zwolle kent zelfs een landelijk unicum: op 8 november 1962 werd aan de Hogenkampsweg (nummer 139) in Dieze Oost de miljoenste naoorlogse woning van Nederland gebouwd met de realisatie van een portiekflat. Dit werd gevierd in aanwezigheid van koningin Juliana. De koningin kwam op theevisie bij de bewoners en zag vanaf het balkon een optocht van wagens vol bouw materiaal en gereedschappen. De nog steeds voor de portiekflat aanwezige plastiek van kunstenaar Henk Krijger herinnert aan dit bijzondere moment.

Door stedelijke vernieuwing staat de architectuur en stedenbouw uit deze periode steeds vaker onder druk. Voor de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed was dat de aanleiding om de bijzondere waarden van het erfgoed uit de wederopbouwperiode te onderzoeken en de top aan te wijzen als rijksmonument. Het pand Willemsvaart 21, het kantoorgebouw van vm Schrale 's Beton naar ontwerp van architect Gerrit Th. Rietveld, is daarbij aangewezen als rijksmonument. Het kantoorgebouw, gebouwd in 1958-1959, is één van de weinige kantoorgebouwen in het oeuvre van de bekende architect Gerrit Th. Rietveld.

1.3 Inventarisaties

Het Oversticht heeft in opdracht van de afdeling Erfgoed in de periode 2013/2014 onderzoek gedaan naar het ruimtelijk erfgoed uit de periode 1940-1965. Deze periode is sterk onderbelicht op de gemeentelijke monumentenlijst. Slechts 5 willekeurige objecten zijn sinds de jaren '80 van de vorige eeuw als monument aangewezen.²

Het onderzoek heeft geresulteerd in twee rapporten. Het eerste rapport (bijlage 1) vertelt allereerst het verhaal van de wederopbouw (1940-1965) in Zwolle en geeft een voorlopige waardering van het ruimtelijk erfgoed. Het tweede rapport (bijlage 2) geeft aan de hand van inventarisaties een waardering en advies wat als de 'top' van het ruimtelijk erfgoed van de wederopbouw in Zwolle aangemerkt kan worden. Dit rapport is inmiddels deels door de tijd ingehaald. Zo is een pand gesloopt en zijn andere panden door bouwplannen gewijzigd. Een actualisatie is nodig om tot gemotiveerde afwegingen te kunnen komen.

Ook is separaat een bijzonder onderdeel van deze periode onderzocht: de kunst van de wederopbouw die zich aan, in en bij gebouwen uit de naoorlogse periode bevindt. De waardering vraagt echter een specifiek traject en blijkt zelfs landelijk nog niet geheel uitgekristalliseerd. Hierover hebben we al eens een workshop gehouden met de Rijksdienst voor het Cultureel erfgoed en deskundigen op dit gebied. Vandaar dat dit onderdeel separaat wordt opgepakt en niet in dit voorstel is meegenomen.

² Gemeentelijke monumenten uit de wederopbouwperiode in Zwolle: het monument 1940-1945 (Ter Pelkwijkpark, opgericht in 1949-1950, ir. Alberda en T. Leeser), de vroegere Jeanne d' Arc school (Assendorperdijk 55, 1962-1964, P.A. Lankhorst), de muziektent (Assendorperplein, 1950, C.J. Vriens), een woning (Prins Bernhardstraat 8, 1959-1960, H. Scheffer) en de bedrijfshal van B.V. IJzerleeuw (Gasthuisdijk 15, 1961-1962, Bouwbureau Van Leer's Vatenfabrieken). Aan deze laatste aanwijzing is een artikel in de uitgave van het Zwols Historisch Tijdschrift (2012, nr. 1) gewijd.

Datum 13 september 2022

1.4 Project met burgerparticipatie

Het inventarisatie- en aanwijzingsproject wordt met burgerparticipatie uitgevoerd. Enerzijds konden Zwollenaren in 2009 na een brede oproep objecten aandragen. Er zijn vanuit deze oproep diverse objecten uit de periode van de wederopbouw aangeleverd.³ Ook heeft een aantal eigenaren verzocht om hun pand de status van gemeentelijk monument te geven.

Anderzijds is een 'selectiecommissie' ingesteld die bestaat uit diverse organisaties uit de Zwolse gemeenschap.⁴ De selectiecommissie heeft naar aanleiding van het rapport '*Top 25 potentiële wederopbouwmonumenten (1940-1965) gemeente Zwolle*' geconcludeerd wordt dat het een goede selectie betreft met een representatie van de diverse categorieën. Als toetsingskader gelden in Zwolle 6 selectiecriteria. Zie bijlage 6.

1.5 Religieus erfgoed en boerderijen volgen een ander spoor

Op 7 maart 2022 heeft de gemeenteraad de kadernota Zwolse religieuze gebouwen vastgesteld. Onderdeel van deze visie is het inventariseren en waarderen van het Zwolse religieus erfgoed gekoppeld aan een op te stellen 'transformatieladder religieuze gebouwen Zwolle'. Geadviseerd wordt om het religieus erfgoed in dat spoor mee te wegen en te waarderen. Datzelfde geldt voor historische boerderijen waar een separaat thema-onderzoek plaatsvindt.

1.6 Processtappen

De onderzoeksrapporten naar het ruimtelijk erfgoed van de wederopbouwperiode zijn inmiddels ruim 7 jaar oud. Vandaar dat vanuit zorgvuldigheidsoverwegingen een actualisering nodig is. Daarbij ontstaat ook de mogelijkheid om Zwollenaren te betrekken en meer draagvlak voor deze soms nog onvoldoende gewaardeerde periode te verkrijgen. De voorgestelde processtappen bestaan uit:

1. Opstarten formele aanwijzingsprocedure voor Thorbeckegracht 19/20 en Burgemeester Drijbersingel 11 bestaande uit: opstellen redengevende omschrijving, advies vragen aan de monumentencommissie, eigenaren de mogelijkheid geven een zienswijze in te dienen, gevolgd door formele aanwijzing (najaar 2022).
2. Proces toplist architectuur van de wederopbouw:
 - a. Actualiseren inventarisatie uit 2014, gesprekken met eigenaren van beoogde gemeentelijke monumenten om uitleg te geven, mogelijke angsten weg te nemen etc., gevolgd door een collegevoorstel tot het opstarten van een formele aanwijzingsprocedure;
 - b. Participatie en verbreden draagvlak door Zwollenaren (nogmaals) uit te nodigen toparchitectuur uit de wederopbouwperiode aan te leveren, publieksfolder over de wederopbouw in Zwolle, een lezing over de architectuur uit de wederopbouwperiode, partner het Zwols Architectuur Podium verzoeken de bestaande stadswandeling langs wederopbouwarchitectuur (2022) te herhalen, expositie van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed over de wederopbouwperiode naar Zwolle te halen, etc.

³ Assendorperdijk 31 en 35, Floresstraat 52 (nu Ceintuurbaan 15B), Grote Voort 5, Hanekampsbrug, Hanekamp 2-8, Hanekamp 10-200, Hardesteinstraat/Ten Oeverstraat (zaagtandwoningen en etagewoningen), Anthonie van der Heimstraat/Simon van Slingelandtplein, Herenweg 138, Hogenkampsweg 138 (miljoenste woning), Holtenbroekerbrug, Luttenbergstraat 2 Provinciehuis, Meppelerstraatweg oostelijk deel, Schuurmanstraat 1, Schuurmanstraat etagewoningen, Voorstraat (Tijl), Weteringpark 7, Kanaalweg (brug), Turfmarkt watertoren, Vispoortenplas ophaalbrug, IJsselcentraleweg IJsselcentrale, Bachlaan 148 Verrijzeniskerk, Bisschop Willebrandlaan 32 Michaëlskerk, Campherbeeklaan 53 Emmaüskerk, Esdoornstraat 25 Opstandingskerk, Valkenbergweg 26, Oostenrijkse woningen o.a. Wipstrik/Vermeerstraat,

⁴ Zwolse Historische Vereniging, het Zwolse Architectuur Podium, Vereniging Vrienden van de Stadskern Zwolle, Stichting Levende Stadsgeschiedenis Zwolle, het Oversticht en het team monumentenzorg.

Datum 13 september 2022

2.1 Twee verzoeken om monumentenstatus

De eigenaren van Thorbeckegracht 19/20 en Burgemeester Drijbersingel 11 (dr. Itardschool) hebben verzocht om de panden de status van gemeentelijk monument toe te kennen. Uit onderzoek naar de historische waarde van deze panden blijkt dat ze voldoende waarde hebben om hiertoe te besluiten. Daarnaast is het een mooi en positief startmoment om het proces om de (top)resultaten van objecten uit de periode van de Wederopbouw (1940-1945) aan te wijzen als gemeentelijk monument.

Thorbeckegracht 19/20

Het onderzoeksadvies geeft aan dat het pand een zeer hoge erfgoedwaarde heeft waarbij plaatsing op de gemeentelijke monumentenlijst wordt aanbevolen. Het betreft de voormalige kaneelfabriek, in 1940 gebouwd in opdracht van de N.V. Handelsvereniging A.J. ten Doesschate uit Zwolle, naar ontwerp van J.H. de Herder, in traditionalistische trant. Het is een beton- en ijzerconstructie opgezette gebouw had beneden onder meer een expeditieruimte en pakafdeling, boven een specerij-maalterij. Het pand heeft drie bouwlagen en een moderne, in 2004 toegevoegde dakopbouw. Van cultuurhistorisch belang vanwege de historische functie. Architectuurhistorisch belang vanwege de bijzondere bouwstijl, de gaafheid van de voorgevel, de detaillering en constructie, en als bijzonder onderdeel in het oeuvre van het bureau De Herder. Situationele waarde als markant onderdeel van de karakteristieke historische gevelwand van de Thorbeckegracht.

Burgemeester Drijbersingel 11 (dr. Itardschool - 1957-1958)

Het onderzoeksrapport gaat uitgebreid op dit gebouw in. De dr. Itardschool is een voormalige BLO-school uit 1957-1958 die in 1968-1969 aan de oostzijde in dezelfde stijl uitgebreid. Karakteristiek is de combinatie van het corridorprincipe met een paviljoensysteem, volgens de in Groningen ontwikkelde principes van moderne scholenbouw (systeem 'Wilhelmi'). Binnen het historische scholenbestand van Zwolle neemt het object door de opzet en vormgeving een belangrijke positie in. De school vertegenwoordigt een hoge ontwerp kwaliteit en is representatief voor de stilistische en typologische ontwikkelingen in de bouwperiode. Deze waarde is dusdanig hoog dat behoud (en bescherming) van het object wenselijk is. Bij de aanpassingen van het gebouw ten tijde van de herbestemming in 2015 is rekening gehouden met deze historische waarden.

2.2 Besluitvormingsprocedure conform de Erfgoedverordening Zwolle 2010

Na uw (onderhavige) besluit tot het opstarten van de aanwijzingsprocedure, vindt de besluitvormingsprocedure plaats conform de systematiek zoals vastgelegd in de Erfgoedverordening Zwolle 2010 en de Algemene wet bestuursrecht. In de redengevende omschrijving staat beschreven wat beschermenswaardig is.

Risico's

- Verlies van belangrijke erfgoedwaarden.
- Een eigenaar kan weerstand hebben tegen aanwijzing van het object als gemeentelijk monument en kan een juridische procedure starten.

Financiën

--

Communicatie

De belanghebbenden worden schriftelijk op de hoogte gesteld van de start van de formele aanwijzingsprocedure. De eigenaar van een beoogd monument wordt daarin onder meer geïnformeerd

Datum 13 september 2022

over wat een aanwijzing als gemeentelijk monument betekend. Een monument wordt niet 'bevroren' en er zijn meer mogelijkheden dan bijvoorbeeld (de fabel) dat er nog geen 'spijker in de muur mag worden geslagen zonder toestemming'. Ook wordt hem/haar de mogelijkheid geboden (mondeling dan wel schriftelijk) een zienswijze in te dienen. Omdat er sprake is van twee verzoeken tot aanwijzing, is het de verwachting dat geen zienswijzen zullen worden ingediend.

Participatie en verbreden draagvlak door Zwollenaren vindt plaats in overleg met afdeling communicatie en erfgoedpartners in de stad.

Vervolg

1. Aanwijzingsprocedure twee potentiële monumenten:
 - a. Opstellen redengevende omschrijving;
 - b. Advies vragen aan de monumentencommissie;
 - c. De eigenaren van het beoogde monument informeren en de mogelijkheid bieden tot het indienen van een zienswijze;
 - d. Collegevoorstel over het al dan niet definitief aanwijzen van een voorgedragen gebouw als gemeentelijk monument.
2. Proces toplijst architectuur van de wederopbouw:
 - a. Actualiseren inventarisatie uit 2014, gesprekken met eigenaren van beoogde gemeentelijke monumenten om uitleg te geven, mogelijke angsten weg te nemen etc., gevolgd door een collegevoorstel tot het opstarten van een formele aanwijzingsprocedure;
 - b. Participatie en verbreden draagvlak door Zwollenaren (nogmaals) uit te nodigen toparchitectuur uit de wederopbouwperiode aan te leveren, publieksfolder over de wederopbouw in Zwolle, een lezing over de architectuur uit de wederopbouwperiode, partner het Zwols Architectuur Podium verzoeken de bestaande stadswandeling langs wederopbouwarchitectuur (2022) te herhalen, expositie van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed over de wederopbouwperiode naar Zwolle te halen, etc.

Openbaarheid

Embargo vanwege:

- geen formeel besluit tot aanwijzing doch een procedureel besluit tot het opstarten van een procedure tot aanwijzing van twee potentiële monumenten en een proces ten aanzien van de toplijst architectuur van de wederopbouw;
- het vragen van advies aan de monumentencommissie en het informeren van de belanghebbenden, het geven van een mogelijkheid tot zienswijze etc. vergt de nodige tijd;
- op het moment dat uw college daadwerkelijk besluit over al dan niet aanwijzen tot monument is dat besluit openbaar.